

FINANSPOLITISK PLAN

I. FÖRORD

En statsbudget visar vad ett samhälle väljer att sätta först. Den uttrycker inte bara hur resurser fördelas, utan vilka uppgifter som ges företräde, vilket ansvar som tas och vilka bördor som lämnas vidare. Därför är finanspolitiken aldrig en fråga enbart om siffror. Den är ytterst en fråga om ansvar.

Sverige går nu in i en tid av stora förändringar. Vi lever längre, försörjningskvoten försämras och behoven av vård, omsorg, trygghet och robust samhällsservice ökar. Samtidigt växer inte den offentliga ekonomins bärkraft i samma takt. Det som under lång tid kunnat skjutas framför oss måste nu mötas med tydliga prioriteringar.

Finansplan för Generationskontraktet bygger på en enkel utgångspunkt: det som finansieras ska kunna bäras, det som utlovas ska kunna levereras och det som lämnas vidare ska vara starkare än det som togs emot. Staten ska vara stark där den måste vara stark, återhållsam där andra bär bättre och alltid medveten om att varje krona som används i dag också formar handlingsutrymmet i morgon.

Detta är en finansplan för ordning, uthållighet och ansvar. Den tar sin utgångspunkt i verkligheten som den är — och i skyldigheten att lämna efter oss ett samhälle som står starkare än det vi tog emot.

Denna finansplan vilar på institutionell realism: insikten att statens uppgift inte främst är att vilja mer, utan att kunna mer. Ett samhälle bärs inte av ambitioner, utan av förmåga — av institutioner som fungerar i vardagen och håller i krisen. Därför är finanspolitiken inte bara en fördelning av resurser, utan en förvaltning av kapacitet.

II. FINANSPOLITISK GRUNDSYN

Finansplanen vilar på en sammanhängande syn på samhällsbärighet, ansvar och institutionell realism. Den beskriver inte bara vad staten ska göra, utan varför den ska göra det — och varför den inte ska göra allt.

1. Samhällsbärighet

Samhällets viktigaste uppgift är inte ständig expansion, utan att bevara förmågan att fungera över tid. Ett samhälle som inte tryggar sin energiförsörjning, sin rättsordning, sin vård, sin kompetensförsörjning och sin institutionella kapacitet förlorar gradvis sin egen bärkraft.

Samhällsbärighet handlar därför om robusthet: om att kunna stå emot störningar, bära kriser och upprätthålla grundläggande funktioner även när omvärlden skakar.

“Ett samhälle som inte tryggar sin energiförsörjning och sin grundläggande infrastruktur gör sig beroende på områden där självständighet är avgörande.”

Samhällsbärighet är inte en abstrakt princip. Den visar sig i konkreta mekanismer:

- att elnätet klarar toppbelastning,
- att domstolar hinner avgöra mål i tid,
- att vården har bemanning för både vardag och kris,
- att utbildningssystemet levererar kompetens som faktiskt används.

När dessa mekanismer fungerar stärks samhällets bärkraft. När de brister försvagas den — ofta långt innan problemen syns i statistiken.

2. Generationsansvar

Varje generation ska bära sin del. Det som finansieras måste kunna bäras över tid, och det som lovas måste kunna hållas också när demografin förändras.

“Varje generation bär sin del och lämnar efter sig ett starkare samhälle än det tog emot.”

Generationsansvar är därför inte en retorisk princip, utan en budgetmässig disciplin: inga varaktiga åtaganden utan varaktig finansiering.

3. Subsidiaritet

Staten är en bärande institution, men inte den enda. Familjer, frivilliga gemenskaper, föreningsliv och lokala sammanhang bär ansvar som ingen offentlig institution fullt ut kan ersätta.

Subsidiaritet innebär att ansvar bärs där det kan bäras bäst — av individen där individen förmår, av familjen där familjen bär, av civilsamhället där frivilligheten är starkast och av staten där uppgiften är gemensam eller kräver offentlig kraft.

“Det som växer ur ansvar, frivillighet och mellanmänsklig omsorg kan stödjas av staten, men aldrig ersättas av den.”

4. Statens roll

Staten ska vara stark där den måste vara stark: försvar, rättsstat, energi, vård, omsorg, infrastruktur, utbildning och institutionell kapacitet. Men staten ska också vara återhållsam där andra bär bättre.

Ett samhälle försvagas när staten tar på sig uppgifter som naturligt hör hemma närmare människan. Det försvagas också när staten inte förmår bära det som endast staten kan bära.

Statens roll måste därför förstås institutionellt: inte som en fråga om storlek, utan om förmåga. En stat som gör mycket men genomför lite är svagare än en stat som gör mindre men genomför väl. Det är genomförandeförmågan — inte ambitionsnivån — som avgör om staten bär eller brister.

5. Långsiktig balans

Långsiktig balans är inte återhållsamhet för återhållsamhetens skull. Det är förutsättningen för handlingsfrihet, robusthet och samhällsbärighet.

En finansplan som inte håller över tid förlorar sin legitimitet. En stat som lovar mer än den kan leverera förlorar sin trovärdighet. Långsiktig balans är därför både ett moraliskt och institutionellt krav.

III. FINANSPOLITISKA PRINCIPER

Här samlas de operativa principer som styr finansplanens utformning. De är korta, koncentrerade och direkt tillämpbara.

1. Permanensprincipen

Varaktiga åtaganden kräver varaktig finansiering. Tillfälliga intäkter får inte bära permanenta kostnader.

2. Ansvarsprincipen

Offentliga resurser används där de stärker samhällskontraktet, ökar människors möjligheter till egen försörjning och bidrar till långsiktig stabilitet.

3. Robusthetsprincipen

Staten bygger robusthet där samhället är sårbart: försvar, energi, vård, infrastruktur, försörjningsberedskap och civil motståndskraft.

4. Arbetsprincipen

Arbete, utbildning och egenförsörjning ges tydligt företräde framför långvarig passiv försörjning.

5. Kapacitetsprincipen

Reformer genomförs där staten och dess institutioner har faktisk förmåga att leverera resultat. Organisation går före expansion.

Kapacitet är en egen resurs. Den byggs genom kompetensflöden, fungerande ansvarskedjor, tydliga mandat och system som avlastar kärnverksamheten. Den förloras genom organisatorisk svällning, otydliga roller, fel incitament och när kärnprofessioner binds upp i kringuppgifter.

6. Funktionsprincipen

Rätt kompetens används till rätt uppgift. Kärnprofessioner avlastas sådant som andra funktioner utför bättre.

“När högspecialiserad kompetens binds upp i kringuppgifter försvagas både kvalitet, genomförandekraft och produktivitet.”

Funktionsprincipen är en av de mest avgörande för statens långsiktiga bärkraft. När läkare ägnar sig åt administration, när poliser utför transporttjänster och när ingenjörer hanterar projektlogik uppstår funktionsförluster i två led: dels i det arbete som inte blir gjort, dels i det arbete som utförs med fel kompetens.

7. Försiktighetsprincipen

Offentliga medel binds inte upp i prestigedrivna projekt, osäkra industrisatsningar eller åtaganden som saknar långsiktig samhällsbärighet.

8. Klarhetsprincipen

Offentliga åtaganden ska ha tydligt syfte, tydlig ansvarskedja och tydlig prövning mot faktisk samhällsnytta.

9. Generationsprincipen

Varje generation bär sin del och lämnar efter sig ett starkare samhälle än det tog emot.

IV. STATENS PRIORITERINGAR

Finansplanen utgår från tre rörelser som tillsammans formar statens styrlogik: att stärka det som bär, reformera det som kan fungera och avveckla det som saknar samhällsbärighet. Dessa tre rörelser återkommer genom hela dokumentet och utgör dess praktiska kompass.

1. Stärk det som bär

Resurser koncentreras till verksamheter som ökar samhällets långsiktiga stabilitet, försörjningsförmåga och institutionella kapacitet. Staten prioriterar sådant som upprätthåller trygghet, robusthet, produktivitet och tillit mellan generationer.

“Resurser koncentreras till verksamheter som stärker samhällets långsiktiga stabilitet, försörjningsförmåga och institutionella kapacitet.”

Särskild prioritet ges till:

- försvar och civil beredskap
- energiförsörjning och elnätskapacitet
- hälso- och sjukvård
- äldreomsorg och demografisk anpassning
- polis, rättsstat och samhällsordning
- robust infrastruktur och samhällsservice
- yrkesutbildning och kompetensförsörjning
- institutionell kapacitet

Detta är statens kärna: det som endast staten kan bära, och som måste fungera också när samhället prövas.

Att stärka det som bär innebär att förstärka de institutionella mekanismer som gör att samhället fungerar:

- upptäcktsrisk i rättsstaten,
- bemanning i vården,
- underhåll i infrastrukturen,
- redundans i energisystemet,
- uthållighet i försvaret,
- kompetensflöden i utbildningen.

Det är dessa mekanismer — inte enbart budgetnivåer — som avgör om staten kan bära sina kärnuppgifter.

2. Reformera det som kan fungera

Många offentliga verksamheter fyller viktiga funktioner men präglas av svaga incitament, organisatorisk svällning eller låg träffsäkerhet. Här är målet inte avveckling, utan att återföra systemen till deras bärande syfte.

“Målet är inte att avveckla gemensamma institutioner, utan att återge dem legitimitet, funktion och långsiktig hållbarhet.”

Reformerna inriktas på:

- arbetsmarknadspolitik som leder till utbildning, omställning och egenförsörjning
- trygghetssystem som skyddar vid verklig utsatthet men inte permanentar passivitet
- kulturpolitik och folkbildning med förankring i bildning, kulturarv och civilsamhälle
- bistånd som fokuserar på humanitär hjälp och återuppbyggnad
- administrativa system som avlastar kärnverksamheter

Reform handlar därför inte om att minska, utan om att återställa funktion. Det innebär att:

- ta bort uppgifter som inte hör hemma i kärnverksamheten,
- återföra ansvar till rätt nivå,
- stärka professionernas mandat,
- förenkla system som blivit självändamål,
- och återupprätta incitament som förlorat sin verkan.

3. Avveckla det som saknar samhällsbärighet

Offentliga resurser binds över tid. Varje nytt åtagande minskar handlingsutrymmet för andra uppgifter och för kommande generationer. Därför måste staten avveckla sådant som främst upprätthåller organisatorisk svällning, symbolpolitik eller kortsiktig prestige.

“Statliga stödformer och investeringar som är beroende av långvariga subventioner utan tydlig samhällsekonomisk bärkraft ges inte fortsatt prioritet.”

Det gäller:

- subventionsberoende industriprojekt
- kommunala prestigeprojekt utan rimlig driftförmåga
- administrativa överbyggnader som producerar kontrollager utan kvalitetsförbättring
- projekt vars huvudsakliga funktion är symbolisk eller identitetsskapande

Målet är inte en mindre stat som princip, utan en stat som bär det som måste bäras — och avstår från det som försvagar dess förmåga.

V. KÄRNOMRÅDEN

Här blir finansplanen konkret. Varje område beskriver en bärande samhällsfunktion som måste stärkas för att samhället ska kunna fungera över tid.

1. Försvar och civil beredskap

Ett samhälles styrka prövas inte i normalläge, utan i kris. Försvarsförmåga är därför inte en tillfällig budgetpost, utan en permanent kärnuppgift.

“Försvaret ska dimensioneras utifrån verkliga hotbilder och långsiktig uthållighet — inte utifrån fredstidens önsketänkande.”

Civil beredskap ges samma strategiska betydelse:

- robust energiförsörjning
- vattenförsörjning
- livsmedelsberedskap
- läkemedelslager
- fungerande transporter
- motståndskraftiga kommunikationssystem

Hälso- och sjukvården ska planeras för yttersta belastning, inte bara normalläge. Krisberedskap kräver också en ansvarskultur där hushåll, lokalsamhällen och frivilliga strukturer ges förutsättningar att bära sin del.

Försvarsförmåga avgörs inte bara av budget, utan av:

- personalförsörjning som fungerar över tid,
- materiel som kan underhållas,
- logistik som klarar störningar,
- ledning som fungerar i skarpt läge,
- övning som bygger verklig förmåga.

Civil beredskap avgörs av:

- lager som faktiskt finns,
- system som är interoperabla,
- redundans i energiförsörjningen,
- och lokala strukturer som kan bära sin del.

2. Energi och infrastruktur

Energi och infrastruktur är inte tekniska system — de är bärande strukturer för hela samhällslivet.

“Ett samhälle kan inte elektrifiera sin framtid på osäker grund.”

Energipolitiken ska vila på:

- långsiktig stabilitet
- robust produktion
- tillräcklig driftförmåga
- försörjningssäkerhet framför symbolpolitik

Energisystemets bärkraft avgörs av:

- tillståndsprocesser som fungerar,
- elnätsutbyggnad som matchar industrins behov,
- planerbar produktion som ger stabilitet,
- reservkapacitet som ger trygghet.

Infrastrukturpolitiken prioriterar:

- underhåll före expansion
- funktion före prestige
- motståndskraft före projektlogik

Infrastrukturens funktionsförmåga avgörs av:

- underhåll som inte skjuts upp,
- teknisk kompetens i myndigheter,
- upphandling som fungerar,
- och redundans som gör systemet motståndskraftigt.

Robusta system kräver institutionell kapacitet: planering som håller, upphandling som fungerar, teknisk kompetens och tydliga ansvarskedjor.

3. Vård, omsorg och demografi

Ett samhälle provas i sin förmåga att bära dem som blivit mer beroende av andra. När människor blir sårbara krävs inte bara resurser och teknik utan också tid, kontinuitet och mänsklig närvaro — det som skiljer vård och omsorg från en ren servicefunktion.

- Minska personalomsättning genom bättre arbetsmiljö och schemaläggning.
- Säkra kontinuitet genom fasta team och längre anställningar.
- Prioritera tid för samtal och kontinuitet i vårdplanering.

Hälso- och sjukvården måste organiseras så att rätt kompetens används till rätt uppgift, men organisatoriska förändringar på papper räcker inte. Det kräver system som frigör professionernas tid för det arbete bara de kan göra, stödjande funktioner som fungerar i praktiken och ledarskap som förstår vad god vård innebär i mötet mellan människa och system. När personalen får tid att vara närvarande förbättras både vårdkvaliteten och arbetsmiljön, och det skapar en uthållighet som håller över tid.

- Frigör tid genom administrativa stödroller och förenklade processer.
- Stärk ledarskap med tydliga mandat och vårdfokus.
- Mät närvaro och kontinuitet som del av kvalitetsuppföljningen.

Äldreomsorgen ska präglas av värdighet, kontinuitet och trygghet. Relationer måste få växa fram, ansvar och scheman måste utformas så att mänsklig närvaro blir möjlig i vardagen, och staten ska stödja familjer och frivilliga utan att lägga över det tyngsta ansvaret på dem.

Vårdens förmåga att klara både vardag och kris avgörs av bemanning som håller över tid, arbetsmiljöer som gör att personalen stannar, system som avlastar i stället för att belasta och ledarskap som förstår kärnuppgiften. Investeringar i teknik och byggnader måste följas av investeringar i tid — för samtal, kontinuitet och återhämtning. Det är i den tiden som värdighet och trygghet skapas.

Vård och omsorg är också en del av samhällets långsiktiga struktur. Hur stödet till äldre organiseras, hur ansvar fördelas mellan familjer, professioner och institutioner och hur systemen anpassas till demografiska förändringar avgör om omsorgen förblir stabil över tid. Ett hållbart system bygger på närvaro, kontinuitet och förmågan att bära människor genom olika skeden av livet — inte som en deklaration, utan som en praktisk ordning som fungerar i vardagen.

4. Arbete, utbildning och kompetens

Ett samhälle kan inte bära hög välfärd med låg produktivitet och svag kompetensförsörjning.

“Arbete är mer än försörjning. Det är delaktighet, självrespekt och känslan av att bidra.”

Prioriteringar:

- utbildning som ger faktisk kunskap och yrkesskicklighet
- praktiska och tekniska yrken som bärande delar av ett avancerat samhälle
- livslångt lärande och omställning
- längre arbetsliv som möjlighet, inte börda

Kompetens som byggs upp över tid är ett samhällsligt kapital. När den går förlorad försvagas samhällets produktiva grund.

Kompetensförsörjning avgörs av:

- utbildningar som matchar arbetslivets behov,
- praktikplatser som fungerar,
- yrkesvägar som är tydliga,
- och en kunskapskultur som värderar skicklighet.

5. Rättsstat, tillit och samhällsordning

Rättsstaten är en av samhällets mest grundläggande bärande institutioner.

“Rättvisa som dröjer, uteblir eller upplevs som selektiv försvagar lagens legitimitet.”

Prioriteringar:

- hög upptäcktsrisk
- fungerande rättskedja
- konsekvent normupprätthållning
- motverkan av parallella normsystem

Tillit växer när människor upplever att samma normer gäller för alla.

Rättsstatens handlingsförmåga avgörs av:

- utredningstider som är tillräckligt korta,
- domstolar som har handlägningsförmåga,
- kriminalvård med tillräcklig kapacitet,
- och normupprätthållning som är konsekvent.

6. Institutionell kapacitet

Institutioner försvagas inte först genom brist på vilja, utan genom förlust av kompetens, ansvarsklarhet och genomförandeförmåga.

“När hög kompetens binds upp i kringuppgifter blir kostnaden större än den först framstår — i förlorad produktivitet, sänkt kvalitet och gradvis försvagad tillit.”

Prioriteringar:

- tydliga mandat
- fungerande ansvarskedjor
- stödjande system som avlastar
- ledarskap med ansvarskänsla
- professioner med djup kunskap

Institutionell kapacitet är den dolda infrastruktur som bär allt annat: försvar, energi, vård, rättsstat, utbildning och omsorg. När kompetens, ansvar och genomförandeförmåga försvagas gör också systemen det.

VI. BUDGETDISCIPLIN OCH RAMAR

Finanspolitiken är inte bara en fråga om prioriteringar, utan om ordning. Utan budgetdisciplin förlorar staten sin förmåga att bära sina kärnuppgifter, och utan tydliga ramar förlorar finanspolitiken sin trovärdighet. Budgetdisciplin är därför inte ett tekniskt krav, utan en del av samhällskontraktet.

1. Budgetprinciper

Budgetprinciperna utgår från finansplanens grundsyn: varaktiga åtaganden kräver varaktig finansiering, och offentliga resurser ska användas där de gör störst samhällsnytta.

Det innebär:

- inga permanenta utgifter på tillfälliga intäkter
- inga åtaganden utan tydlig finansiering
- inga expansionsbeslut utan prövning av institutionell kapacitet
- inga investeringar som bygger på subventionsberoende modeller

Budgetdisciplin är här inte ett hinder för politik, utan en förutsättning för att politik ska kunna genomföras.

Budgetdisciplin är inte en fråga om sparsamhet, utan om förmåga.

En stat som förlorar sin finansiella handlingsfrihet förlorar också sin institutionella kapacitet.

2. Prioriteringsringar

För att tydliggöra statens ansvar delas utgifterna in i tre prioriteringsnivåer:

Ring 1: Kärnuppgifter

Försvaret, rättsstat, energi, vård, omsorg, infrastruktur, utbildning, institutionell kapacitet.

Dessa uppgifter ska alltid finansieras fullt ut.

Ring 2: Funktionella verksamheter

Verksamheter som fyller viktiga funktioner men som kan reformeras för att stärka effektivitet och träffsäkerhet.

Ring 3: Åtaganden utan samhällsbärighet

Prestigeprojekt, subventionsberoende satsningar, organisatorisk svällning.

Dessa ska avvecklas eller begränsas.

Prioriteringsringarna gör finanspolitiken begriplig och styrbar över tid.

3. Skuld och buffertar

Skuldfrihet är en strategisk tillgång. I en tid av demografisk omställning, geopolitisk osäkerhet och ökande robusthetskrav är låg skuldsättning inte bara ekonomiskt klokt — det är en del av samhällsbärigheten.

Buffertar byggs upp för att:

- möta kriser utan att underminera kärnverksamheter
- hantera demografiska kostnader
- finansiera långsiktiga investeringar i robusthet

En finansplan som saknar buffertar är en finansplan som saknar framtid.

4. Investering vs konsumtion

Investeringar ska stärka samhällets bärande struktur: försvar, energi, infrastruktur, kompetens, institutioner. Konsumtion ska vara måttfull, tydligt motiverad och prövad mot långsiktig nytta.

Investeringar som främst är symboliska, identitetsskapande eller beroende av långvariga subventioner ges inte fortsatt prioritet.

VII. LÅNGSIKTIG BALANS

Finansplanen avslutas med det som binder samman allt: den långsiktiga balansen mellan generationer, institutioner och samhällsbärighet. Detta är inte en teknisk del — det är dokumentets moraliska slutpunkt.

Långsiktig balans handlar om att lämna efter sig ett samhälle som står starkare än det man tog emot. Det handlar om att inte förbruka den institutionella, ekonomiska och sociala substans som framtiden behöver för att fungera.

“Ett offentligt åtagande är ytterst hållbart först när det är moraliskt rättfärdigt, institutionellt genomförbart och ekonomiskt möjligt att bära över tid.”

Det är denna treenighet — moral, institution och ekonomi — som utgör finansplanens innersta kärna.

Långsiktig balans innebär:

- att inte lova mer än staten kan leverera
- att inte skjuta kostnader på framtiden
- att inte bygga system som förutsätter mer än människor och institutioner kan bära
- att inte försvaga det som gör samhället starkt när det provas

Det innebär också att se finanspolitiken som en del av ett större ansvar: att bevara tillit, ordning, robusthet och gemenskap.

Ett samhälle som förlorar sin balans förlorar sin framtid.

Ett samhälle som bevarar sin balans bevarar sin förmåga att bära.

AVSLUTNING

Långsiktig balans är därför inte bara en ekonomisk princip, utan en institutionell.

Det handlar om att bevara den förmåga som gör att samhället kan fungera — i vardag, i kris och över generationer.

Finansplan för Generationskontraktet är därför inte en plan för ett år eller en mandatperiod. Den är en plan för ett samhälle som vill bestå. Den är skriven för att kunna stå sig i två prövningar: som tanke och som bärverk.

Den binder samman ekonomi och moral, institutioner och människor, ansvar och tid.

Den är ett uttryck för en enkel men avgörande insikt:

Samhällets viktigaste uppgift är inte att växa, utan att kunna bära.